

SORSKÉRDÉSEK

Az 1956-os forradalom a KGB iratai alapján

Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc a XX. századi magyar történelem kiemelkedő, világtörténelmi hatású eseménye. Az 1956. október 23-a és november 4-e között eltelt néhány nap a világ érdeklődésének középpontjába emelte az alig tízmilliós európai országot.

Évtizedekig olyan országban éltünk, ahol a halottainkat sem elsírítani, sem meggyászolni nem volt szabad, ahol a hősekre emlékezni bűnnek számított és gyilkosok emlékműveit kellett koszorúzni. 1956 március volt azoknak az embereknek, akik készek voltak mindent megtenni az igazságért, mert tudták, hogy a szabadságra csak azok méltóak, akik nem adják fel az igazságot. Március marad azok döntése, akik októberben a Párt vagy a Haza közül az utóbbit választották és az életükkel fizettek érte. Ők az országból hazát, a népből nemzetet akartak teremteni.

Ma már egyre több adat bizonyítja azt, hogy a szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról irányították.¹ Kárpátaljai magyar visszaemlékezők, helyhatósági hivatalnokok vallomásából és a levéltári adatokból ismeretes, hogy a Munkács-Ungvár „tengelyvonalon” rendezkedett be a szovjet központi hatóság főhadiszállása, s „kézi vezérrel” irányították a magyar forradalom vérbefojtását. A munkácsi kereskedelmi technikumban, a közvetlen kapcsolattartás végett egy katonai telefonközpont működött.² A Moszkvából küldött KGB-fővezérek, belügyminiszteri tisztviselők, magas rangú katonai személyiségek, forródróton keresztül szinte óránként informálták az SZKP Központi Bizottságát és Titkárságát a magyarországi fejleményekről.³ Munkájukat aktívan segítették a kárpátaljai magyar pártfunkcionáriusok, az elkötelezett magyar kommunista újságírók, párttitkárok. A megbízható kádereken kívül Kárpátalján „nyüzsögtek” a magyar nép haragja elől ide menekült volt ÁVH-s tisztek, magyar kommunista pártfunkcionáriusok, akiknek a családjaikat az ungvári katonai kaszárnyákban helyezték el.

Ezek után elképzelhető, milyen nagymérvű mozgás bontakozott ki Kárpátalján. A KGB hírszerzése teljes bevetéssel dolgozott, a Kárpáti Katonai Körzet pedig operatíván vonta össze a támadásra felkészített csapatokat a szovjet-magyar határ mentén.

Az 1956-os forradalom után 53 évvel egyre több igazságot tudunk meg a forradalom napjairól. Az Ukrán Nemzetbiztonsági Hivatal levéltárában bukkantam rá a KGB forradalommal kapcsolatos iratanyagára, ami az eddigi kutatásaim alapján 30 kötetből áll és több ezer oldal a terjedelme. Az irattár anyaga rendezetlen, a dokumentumok nagyobb része kézzel írott és nehezen olvasható. Az iratok egyik fontos része az 1956-os forradalom idején a Szovjetunióba deportáltak névsora, ami korántsem tekinthető véglegesnek. A lista különböző jegyzőkönyvekből, névsorokból áll össze. A jegyzőkönyvekben, listákon szereplő magyar nevek és más adatok oroszul, gyakran kézírással, esetenként grafitceruzával vannak leírva, ezért sokszor kiolvashatatlanok. A letartóztatottakról szóló jegyzőkönyvek többnyire előre megadott forgatókönyv alapján készültek, hazug történeteket konstruáltak a gyanúsítottakról, megfigyeltekről. Mindezek ellenére a források értékesek, fontosak.

A kihallgatás legtöbbször orosz nyelven folyt, amit tolmácsok fordítottak. A tolmácsok főként kárpátaljai magyarok voltak, akik sajátos helyzetükből adódóan mindkét nyelvet nagyon jól beszélték. Az egyik közülük P. János beregszászi lakos, 1956-ban katona, sofőr, tolmács, így emlékszik vissza: „*Szörnyű lelki állapotban voltam egész idő alatt, azért mert a forradalmárokkal egyetértettem, szimpatizáltam, együtt éreztem velük, de a szovjet elnyomás oldalán kellett állnom, nekik kellett segítenem, ugyanis*

¹ A kutatást a Visegrádi Alap támogatta.

² Interjú Suba Sándor mezővári lakossal, aki elmondása szerint Andropov mellett is volt tolmács és sofőr.

³ „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk.: Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rajner M. János. Századvég – 1956-os Intézet. Bp., 1993. 62–132.; Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin: Hiányszó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Bp., 1993. 101–187.; „Döntés a Kremlben, 1956”. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk.: Hegedűs B. András, Kende Péter, Litván György, Rainer M. János. 1956-os Intézet. Bp., 1996. 198–199.

a családom élete volt a tét, a legkisebb rossz mozdulatra is kiirtották volna őket. Tolmács, sofőr, adjutáns voltam egy orosz százados mellett, a nevét nem szeretném elárulni. Budapesten nem voltam, csak vidéken. Mindenütt azt hangoztatták, hogy a forradalmárok kegyetlenül irtják a kommunistákat, ezért aztán az orosz tisztek kegyetlen megtorlással fenyegetőztek, akit elkaptak, nem kimélték, kinozták, hogy árulja el, hol bujkálnak a társai, és hol készülnek legközelebb rajtaütni a kommunistákon. Ha azok nem voltak hajlandóak beszélni, kivégezték őket. Nagyon sokat közülük börtönbe vetettek, s mivel attól tartottak, hogy a magyar börtönök már nem biztonságosak, mert sok katona, rendőr átállt a forradalmárok oldalára, az ungvári börtönbe szállították őket, zárt vagonokban, mint az állatokat, hogy ne is tudják, hogy hová viszik őket. Több ezer embert szállítottak Kárpátaljára, voltak közöttük nők is. A forradalom után hadbíróságok sorozata következett, ugyanis mint ahogy már említettem, rengetek magyarországi illetve kárpátaljai magyar és nem magyar katona állt át a forradalmárok oldalára. Ezen a bíróságon én még mindig tolmács voltam. A bíróság után sok fiatal töltötte meg a szovjet lágereket. Erről nem szeretnék beszélni, csak egy példát szeretnék felhozni. (S az egész idő alatt a könnyeivel küszködve beszélő P. János, aki a vezetékneve közreadása nélkül volt csak hajlandó interjút adni, már nem bírja sírás nélkül, s elcsukló hangja lerásba megy át). A forradalom alatt egy orosz és egy magyar katona összebarátkozott, a hadműveletek alatt a magyar meghalt az orosz katona karjai között, az orosz katona síratta, ilyen állapotba fogtuk el az orosz katonát, és így került többek között ő is börtönbe, hazaárulás vádjával.⁴ Bük János is alátámasztja azt, hogy „sokan az orosz katonák közül átálltak a forradalom oldalára”⁵ (Budapesti lakos, a forradalom előtt műszerészegéd, majd a széna téri fegyveres csoport tagja).

Az 1956-os forradalommal kapcsolatos KGB iratok és dokumentumok a következők szerint csoportosíthatók: a Szovjetunióba szállított forradalmárok névsorai; az őket kísérő katonák, tisztek, sofőrök névsorai; a fogva tartottak kihallgatásáról készült jegyzőkönyvek, feljegyzések; a forradalomárokknál talált néhány irat orosz fordítása; a forradalmárokknál talált tárgyak listája; a KGB nyomozók és az ungvári börtön vezetőjének megállapításait tartalmazó iratok; a hatóságok egymás közötti levelezései; a Magyarországról ide érkezett magyar nyelvű iratok és ezek orosz nyelvű fordításai; az elfogott Vörös Kereszt munkatársainak kihallgatási jegyzőkönyvei; a forradalommal szimpatizáló kárpátaljai magyarok kihallgatási jegyzőkönyvei; a bebörtönzésről szóló dokumentumok; valamint fotók és röplapok.

Többféle összesítő névsor készült, pl. „Azon letartóztatottak névsora, akik Magyarországról érkeztek”,⁶ „Bandacsoportok névsora a magyar ellenforradalmárok soraiból”,⁷ „Azon magyar állampolgárok névsora, akik Magyarországra lettek küldve”,⁸ stb. Az egyik összesítés szerint összesen 846 főt deportáltak, közülük 329-et Ungvárra, 463-at Sztrijbe, 54-et pedig azonnal visszaküldtek Magyarországra.

Az összesített névsorokon kívül készültek olyan jegyzékek, amelyek csak egy-egy transzport tagjait sorolták fel, akár a Szovjetunióba irányították őket, akár már onnan vissza Magyarországra. Ezek a listák azt is tartalmazzák, hogy mely magyarországi városokból hány főt vittek ki a Szovjetunióba, vagy hány fő került onnan haza, Magyarországra. (Ez persze nem azt jelenti, hogy csak ezekből a városokból hoztak forradalmárokat a Szovjetunióba). Ezek a következő cím alatt szerepelnek: „Azon magyar állampolgárokra vonatkozó anyagok, akik Budapestre lettek küldve”,⁹ „Azon magyar állampolgárokra vonatkozó anyagok, akik Nyíregyházára, Szombathelyre lettek küldve”,¹⁰ „Azon magyar állampolgárokra vonatkozó anyagok, akik Veszprémbe lettek küldve”,¹¹ „Azon magyar állampolgárokra vonatkozó anyagok, akik Székesfehérvár, Kaposvár, Dombóvár, Tamási, Pécs városokba lettek küldve”,¹² „Azon magyar állampolgárokra vonatkozó anyagok, akik Debrecen, Miskolc városokba lettek küldve”,¹³ stb.

⁴ Interjú P. Jánossal.

⁵ *Csete Örs*: 1956 arcok és sorsok. Magyar Napló Kiadó. Bp., 1999. 32–35.

⁶ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület (a továbbiakban UÁHA, KGB) 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 16 és 17, ügyirat 5, kötet 1 és 2.

⁷ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 18, ügyirat 6.

⁸ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 15.

⁹ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 2, ügyirat 1, kötet 1-2.

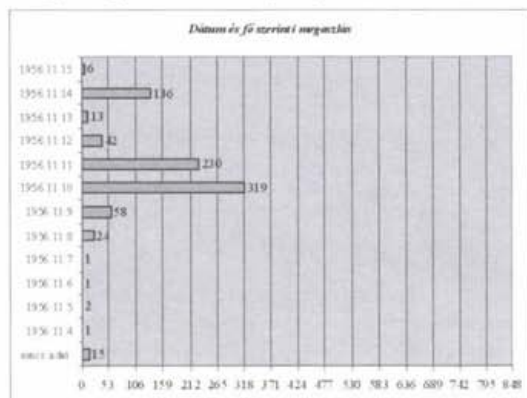
¹⁰ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 8, ügyirat 1.

¹¹ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 9, ügyirat 1.

¹² UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 10 és 11, ügyirat 1.

¹³ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 12, ügyirat 1.

Az az állítás, miszerint a magyar hatóságok nem tudtak a deportálásról, megdőlt, hiszen a Veszprémbe visszaküldött forradalmárok iratanyagából kiderül, hogy a Veszprémi Megyei Börtön átvette a foglyokat a szovjet Klimentko alezredestől: „A fenti 30, azaz harminc személy és személyi okmányait 24 borítékban (:24 személyre:) átvettem. A kísérő személyzet és a fogva tartásuk alatt az őrző személyzet ellen kifogást, panaszt nem emeltek. Veszprém, 1956. december 16-án 21 óra 30 perc. Patkó Sándor r.hdgy. Megyei Rendőrfőkapitány mb.”¹⁴

1956. november 4–15-e között naponta a Szovjetunióba szállítottak száma

1956. november 4–15-e között magyar helységekből a Szovjetunióba szállítottak száma

magyar hatóságoknak, hogy állapítsák meg a bűnösség mértékét”; „Átadni a magyar hatóságoknak felelősségre vonás céljából”; „Átadni a magyar hatóságoknak ellenőrzés céljából”; stb. A megjegyzések fogalmazásukat tekintve utasítás jellegűek, amiből kiderül, hogy további felelősségre vonás, kivizsgálás szükséges a magyarországi hatóságok részéről.

A nyíregyházi vasutasok, utasok és a vasútállomások környékén élő emberek elmondása alapján szerzett tudomást a magyar szabadságharcosok többsége a szovjet börtönökbe való deportálásokról. A marhavagonokba zárt magyarok az állomásokon történő megálláskor vagy áthaladáskor a Himnuszt énekelték és nevüket, lakcímeiket tartalmazó cédulákat dobtak ki a szellőzőrácsra keresztül. Eleinte a hatóságok és a vezetők tagadták a deportálást, azonban a lakosság bizalma már réges-régen elfogyott, s

A sorszámozott névsorok a fogoly nevét, apjának keresztnévét (nem az anyja nevét), születési évét (a hónap, nap nincs feltüntetve) és helyét tartalmazza, valamint azt, hogy mikor és melyik településen fogták el, hogy milyen párt tagja az adott személy, vagy melyik katonai alakulathoz tartozott, mi a szakmája vagy hol tanul. Mindebből kiderül, hogy nemcsak a jobboldali pártok tagjait, hanem számos MDP és DISZ tagot is a Szovjetunióba deportáltak. Van olyan lista is, amely a név mellett tartalmazza a kihallgatási jegyzőkönyv rövid tartalmát, pl. hogy bűnösnek találták-e vagy sem, hogy egyáltalán részt vett-e a forradalomban, vagy csak véletlenszerűen lett letartóztatva.¹⁵ Több névsor végén kézírással megjegyezték, hogy a forradalmároknál a letartóztatáskor semmilyen személyes irat nem volt,¹⁶ vagy felsorolják azokat a tárgyakat, amit náluk találtak.

Az összesített névsorok többnyire írógéppel készültek, de sok bennük az elírás, a nevek, helynevek gyakran kiolvashatatlanok. Sokszor számszerű különbségek is fellelhetők a listákon. Az „Azon letartóztatottak névsora, akik Magyarországról érkeztek” c. fond előnye, hogy a sorszámozottak elé kézzel írva feltüntették a visszaszállítás dátumát is.¹⁷

Egy-egy jegyzőkönyv tetején a következő megjegyzés olvasható: „Visszaküldeni Magyarországra”; „Átadni, hogy tisztázzák a lázadásban való részvételét”; „Átadni a magyar hatóságoknak kivizsgálásra”; „Átadni a magyar hatóságoknak felderítés céljából”; „Átadni a magyar hatóságoknak”; „Átadni, hogy tisztázzák a szabadon engedés jogosságát, a lázadásban való részvételét”; „Átadni a

¹⁴ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 1, ügyirat 9.

¹⁵ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 15.

¹⁶ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 2.

¹⁷ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 17, ügyirat 5, kötet 2.

így kénytelen volt az MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei elnöksége és a megyei tanács végrehajtó bizottsága tényfeltáró különbizottságot kiküldeni, amely a helyszínen megállapította, hogy „*november 14-én délelőtt 3 órakor valóban előfordult az a sajnálatos eset, hogy egy hat kocsból álló szerelvény, amelyben magyar foglyok voltak, elhagyta országunk határát*”.¹⁸ Az Ungvári Állambiztonsági Hivatal Archivumában őrzött KGB dokumentumok alapján viszont, ezen a napon Nyíregyházáról nem szállítottak a Szovjetunióba forradalmárokat, hanem 1956. november 10-én, 12-én, valamint november 13-án, november 14-én pedig csak Budapestről.¹⁹

Egy öttagú bizottság a megyei pártbizottság autóján ment végig a vasútvonal mentén Kemece, Demecser, Pátroha, Kisvárdá, Fényeslitke, Komoró, Tuzsér érintésével Záhonyba. Minden községben informálódtak a lakosokkal elbeszélgetve, így több mint száz cédulát gyűjtöttek össze. A bizottság Záhonyban az állomásfőnök helyett egyenesen a Münnich Ferenc, a fegyveres erők minisztere által újonnan kinevezett Kovács nevezetű kormánybiztoshoz ment, aki a beszélgetés végén megkérdezte a nyíregyházi küldötteket, hogy éreznek-e elég bátorságot magukban, mert itt a sikerért küzdeni kell. Az igenlő válasz után a kormánybiztos rendkívüli magyar-szovjet tanácskozást hívott össze. Az összegyűjtött cédulák bemutatása meggyőzte a szovjet felet, hogy el kell ismerniük a deportálás tényét. A kormánybiztos telefonon beszélt Münnich Ferencel, aki azt mondta, nem tud semmit az elhurcolásról, s azonnali tájékozódást és gyors telefon-visszahívást ígért, valamint kérte a záhonyi tanácskozók együtt maradását. Münnich rövidesen a következőket telefonálta: alsóbb fokú szovjet katonai parancsnokság végezte a deportálásokat, amelyet ő azonnal leállított.²⁰ Az Ungvári KGB levéltárában őrzött dokumentumok az „alsóbb fokú szovjet katonai parancsnokság” kijelentést megcáfolják.²¹ A deportáltakkal kapcsolatos dokumentumok arról tanúskodnak, hogy a magyarországi ÁVH és a kárpátjai KGB szoros együttműködésben végezték a deportálásokat.

A fentiekhez hasonló cédulákat találtak a kárpátjai lakosok a Csap-Ungvár vasútvonalon is, amelyek közül a legfontosabbak azok voltak, amelyek segítségért kiáltottak gyermekeik megmentéséért.²² Ugyanis a buzgó ÁVH gyerekeket is küldött a Szovjetunióba, akiket az onokóci gyermekotthonban akartak elhelyezni. De a vagonokból kidobott céduláknak köszönhetően kárpátjai szülők jelentkeztek a gyermekek örökbefogadásáért, hogy azokat a forradalom után vissza tudják juttatni vérszerinti szüleikhez. Természetesen a szovjet hatóságok tagadták, hogy gyerekeket helyeztek el a gyermekotthonban, de ennek a lépésnek köszönhetően a gyerekeket visszaszállították Magyarországra.²³

Megbízható adatokat és dokumentumokat találunk a deportálásokról két orosz hungarológus, Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin közösen összeállított „Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából” című könyvében. Ebből kiderül, hogy Szerov tábornok szava tette azt a Münnich által felvetett kérdést, hogy vessenek véget a megyékben foganatosított letartóztatásoknak, mivel válaszul a munkások sztrájkolnak, és különösen nagy az elégedetlenség amiatt, hogy a letartóztatottakat Szibériába szállítják. De Szerov szerint nem kell engedelményeket tenni, mivel a gyakorlat azt bizonyítja, hogy a „reakcióknak tett legkisebb engedmény is újabb követeléseket és fenyegetéseket von maga után”.²⁴

A dokumentumok tanúsága szerint Szerov tábornok 1956. november 11-én azt jelentette Hruscsov-nak, az SZKP KB főtitkárának, hogy november 10-ig 3773 főt tartóztattak le. A letartóztatottak közül több mint 700 főt katonai fedezettel Csap állomásra irányítottak.²⁵ November 13-án Szerov ismét jelentést tett Hruscsov-nak, miszerint november 10-én és 11-én 83 főt, a hadművelet első napja óta 4056 főt tartóztattak le, közülük 767 főt Csap állomásra irányítottak, róluk nyomozati anyagot készítettek.

¹⁸ MSZMP 1989-ben kiadott 183. sz. dokumentuma: „1956 októbere Szabolcs-Szatmár megyében” címmel.

¹⁹ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 16, ügyirat 5, kötet 1.

²⁰ Dr. Fazekas Árpád: 1956 Szabolcs-Szatmárban a valóságban. Történelmi Igazságtétel Bizottság. Nyíregyháza, 1994. 57–61.

²¹ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 1, kötet 1.

²² Interjú a beregszászi Paládi Máriaival és az ungvári Rohály Gyulával.

²³ Interjú Árpá István, ungvári lakossal.

²⁴ „Jelcin-dosszié” i.m. 132.

²⁵ Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin: Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Bp., 1993. 145–158.

Az Ungvári Állambiztonsági Hivatal Archívumában őrzött KGB dokumentumok egyik listája szerint, aminek címe: „Az 1956-ban Magyarországról érkezett letartóztatottak névsora” 848 főről van szó, közülük 23 nő.²⁶ Ez a szám viszont nem mondható véglegesnek.

Münnich kérte, hogy a szovjet csapatok parancsnoksága hivatalos sajtóközleményben jelentse be, hogy Magyarországról senkit sem szállított el a Szovjetunióba. Szerov és Andropov, a szovjet eselszövések irányítói, 1956. november 14-én előre közölték K-vonalon az SZKP Központi Bizottságával, hogy Münnichnek azt fogják mondani, hogy azért akartak letartóztatni és szovjet-magyar határ közelében lévő épületben elhelyezni egy kis csoportot, mert Magyarországon nincs a foglyok elhelyezésére kellően felkészült olyan börtön, ahol biztosítani lehetne az objektív vizsgálat lefolytatását. Ezek után Szerovék utasítást adtak arra, hogy a jövőben a letartóztatottakat zárt gépkocsikon szállítsák, megerősített konvojjal.²⁷

A KGB dokumentumai szerint november 4–15 között szállították a forradalmárokat Ungvárra. Sokszor a szovjetek sem tudták, hol vannak a letartóztatottak. Pl. Klimentko alezredes elküldött egy névsort Glebov ezredesnek, amelyen 140 név szerepelt, mire az visszaírta, hogy a listán szereplők közül mindössze 16-an vannak náluk, a többitől nem tud.²⁸ Szűcs Sándor, a záhonyi MÁV állomásfőnöke egyike volt azoknak, akiket az ungvári börtönbe vittek és vallattak. Elmondása szerint sorsuk itt csak akkor fordult jobbra, amikor a fiatal magyar felkelőknek a Szovjetunióba történt tömeges deportálása lelepleződött, főleg a vasutasok és a környék lakosságának segítségével, és azonnali visszahozatalukat a nyíregyházi üzemek munkástanácsai 1956. november 15-én elemi erővel követelték Münnichtől. Így először a tatabányai bányásziskola 16-17 éves tanulóit, majd a nőket – a Nyugati pályaudvar takarító személyzetét – engedték haza, utána a férfiakat. Ezeket az embereket visszafelé a beregsurányi határátkelőn hozták át Magyarországra, leponyvázott teherautón.²⁹

Négy-öt Pobeda személygépkocsival és egy teherautóval Ungvárra menekült kb. 40 magyarországi személy, köztük néhány operatív tiszt, akik részt vettek az ungvári börtönbe hurcolt forradalmárok kihallgatásában is. Köztük volt a nyíregyházi Végh György³⁰ (a szovjet dokumentumokban Vég)³¹ ÁVH őrnagy főosztályvezető is, aki mielőtt elindult volna, a következő utasítást adta helyettesének, Petényi Józsefnek: „Ügy határozatunk Jóska, hogy elmegyünk! Vigyázz mindenre, nehogy az ügynöki hálózat névsora kijusson a közönség köré!” Végh György főosztályvezető 1956. november 5-én éjjel visszajött a szovjetekkel és itthon folytatta kegyetlenkedéseit.³²

1956. november 19-én Szerov ismét jelentést tett Hruscsovnak, miszerint a forradalom ideje alatt az állambiztonsági szervek 1278 főt vettek őrizetbe, közülük 102-öt letartóztattak. Elkoboztak 293 géppuskát, 33 445 lőfegyvert (puskákat, karabélyokat, géppisztolyokat és pisztolyokat), valamint 57 500 gránátot. A hadművelet ideje alatt 4700 főt vettek őrizetbe, közülük 1400-at letartóztattak. 860 főt szállítottunk Ungvárra és Sztirijbe, ahol fogva tartják őket. Hozzáteszi, hogy az őrizetbevetettek és letartóztatottak útnak indítása során az első napokban előfordultak olyan esetek, amikor a katonai egységek parancsnokai a Különleges Ügyosztályon és az állambiztonsági szervek képviselőin kívül önállóan indítottak útnak őrizetbe vettüket Csap állomásra; a Belügyminisztérium táborai pedig a velük való egyeztetés nélkül, a szóban forgó személyek nyomozati anyagai nélkül vették át őket. Így az ungvári gyűjtőtábor parancsnoka vette át azt a 68 ipari tanulót is, akit az egyik Budapesten állomásozó hadosztály parancsnoka indított útnak. I. Sz. Konyev utasítására azonban a serdülők ezen csoportját visszavitték Budapestre és szabadon engedték.³³

Holodkov belügyminiszter-helyettes november 7-étől 13-ig Ungváron tartózkodott, ahol a magyar „ellenforradalmi felkelés” letartóztatottjainak fogadásával és elhelyezésével foglalkozott. Az itt tapasztaltokról Dudorovnak jelentéseket tett: „A foglyok jelentős részére vonatkozóan nem voltak megfelelően kitöltött dokumentumaik. A rendelkezésre álló anyagok alapvetően a helyi magyar hatóságok, a szovjet

²⁶ Az Ungvári KGB levéltára: Fond 43, Opisz (csoport) 1, sorszám 16, az UKGB nyomozati osztályának 5-ös számú ügyirata 1. kötet „A Magyarországról érkezett letartóztatottak névsora 1956-ban”.

²⁷ *Vjaaceszlav Szereda és Alekszandr Sztikalín* i.m. 152–153.

²⁸ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 12.

²⁹ Kelet-Magyarország, 1991. október 22., 8.

³⁰ UÁHA, KGB 1956, Fond 43, Opisz 1, sorszám 12.

³¹ *Dr. Fazekas* i.m. 37.

³² Kelet-Magyarország, 1993. augusztus 3., 5.

³³ *Vjaaceszlav Szereda és Alekszandr Sztikalín* i.m. 161–164.

hadsereg elhárító szervei, a katonák jelentései, illetve a letartóztatottak bementése alapján készített listák voltak. A foglyok többségénél hiányoztak a letartóztatáshoz szükséges dokumentumok, sőt némelek még a listákon sem szerepelnek [...] figyelembe véve, hogy a letartóztatottak között 14-17 éves kamaszok, közöttük lányok is vannak, feltételezhető, hogy a letartóztatások egy része nem volt megalapozott.”³⁴

Az ungvári börtönben fogvatartott személyek a velük készített interjúkban elmondták, hogy amíg Ungváron voltak, nem bántak velük rosszul.³⁵

2006. október 20-án a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa szervezésében az ungvári börtön falán emléktáblát avattak, ott, ahol a magyar forradalommal szimpatizálók mellett több száz magyar állampolgárt tartottak fogva az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően. A megemlékezésre eljöttek az egykori szabadságharcosok, elítéltek, akik a szabadságukat áldozták azért, hogy a következő nemzedék szabadon élhessen, s akik drága áron váltották meg ezt a szabadságot.

2007. július 10-én Viktor Jusczenko, Ukrajna elnöke átadta az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése során letartóztatottak és a Szovjet-Ukrajna börtöneibe elhurcolt magyar állampolgárok listáját, amely közel háromezer nevet tartalmaz.³⁶ A teljes listát magam nem láttam, de a jelenleg rendelkezésemre álló dokumentumok alapján elmondhatom, hogy több mint ezer forradalmár járta meg a szovjet börtönöket.

A KGB által készített dokumentumok alapján megállapítható, hogy miután a Moszkvában kiadott parancs értelmében Magyarország lerohanása megtörtént, Ungváron még hónapokon keresztül működött az SZKP KB utasítására felállított politikai főhadiszállás. Vezetői mindent elkövettek annak érdekében, hogy az általuk összetákolta Kádár-kormány zökkenőmentesen működjön, s a felkelők megkapják „méltó büntetésüket”. Ezen kívül ingyenes gazdasági és más jellegű segítséggel járultak hozzá (amiről természetesen a kárpátaljai újságok napról napra beszámoltak) ahhoz, hogy a kommunisták által irányított Magyarországon minden tekintetben normalizálódjon a helyzet, s az élet visszatérjen a forradalom előtti mederbe.

Az Ungváron felállított politikai főhadiszállás munkájáról tanúskodnak az Ungvári Megyei Levéltárban található dokumentumok is, amelyek bizonyítják, hogy a kárpátaljai magyaroknak a forradalommal szimpatizáló minden megnyilvánulását börtönbüntetéssel sújtották.

A szovjet vezetés attól tartott, hogy a magyarországi forradalmi eszmék átterjednek Kárpátaljára is, s ezáltal itt is hasonló megmozdulásokra kerül sor. Sztarovojtov ezredes október 31-én a következőt jelentette: „a reakciós erők a továbbiakban jelentősen kibővítették követeléseiket, amelyeket nagyjából a következőkben lehet összefoglalni: [...] Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz”.³⁷ Annak ellenére, hogy a forradalmárok ezen követelése semmiféle írásban rögzített programban nem szerepelt, Kárpátalján a legszigorúbb intézkedéseket vezették be, hogy a forradalmi eszmék terjedését, a forradalmi hangulat kialakulását megakadályozzák. Növelték a határőrség létszámát, elrendelték a gyorshadtestekriadókészültségét.

Feltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy igen gyakran szerény próbálkozásokat nagyítottak fel óriási vá, hogy ártatlan embereket zárjanak börtönbe, elrettentésképpen a többiek számára, annak ellenére, hogy Kárpátalján a magyarság körében a magyarországihoz hasonló forradalmi megmozdulásokra, fegyveres harcokra nem került sor. Az itteni magyarság viszont ideig-óráig visszanyerte önbizalmát, s reménykedett a totalitárius diktatúra megszüntetésében, a kötelező beszolgáltatások eltörlésében, a házkutatások, megtorló intézkedések, deportálások felszámolásában.

A kárpátaljai visszaemlékezőkkel készített interjúkból kiderül, hogy voltak olyan kárpátaljai magyarok, akik szívvel-lélekkel magukévá tették a felkelők eszméit és rettenthetetlenül, mint azok ott Budapesten, kihívták a rendszert. A büntetőlagerekben letöltött évek és a további üldöztetések sem ingatták meg az eszményeikbe vetett hitüket. Többen megkíséreltek átszökni a szovjet-magyar határon, hogy fegyverrel a kezükben harcoljanak a magyar forradalom védelmében, azonban a szovjet hatóságok visszatoloncolták őket.

³⁴ Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin i.m. 154–160.

³⁵ Interjú Perduk Tiborral, Vándor Bélával, dr. Laurenszky Ernővel, dr. Szarka Zoltánnal.

³⁶ Kárpáti Igaz Szó, 2007. július 14.

³⁷ „Jelcin-dosszié” i.m. 76–80.

A Járásai Kommunista Párt egy 95 tagú bizottságot is kivezényelt különböző városokba és falvakba, hogy beépülve a helyi szervezetekbe, minden mozgalmat jelentsenek.³⁸ Majd a jelentések után elrendelték az ideológiai munka erősítését a társadalom minden terén.³⁹ Ennek ellenére a levéltári dokumentumokból kiderül, hogy Kárpátalja több járásában, városában és településeiben voltak megmozdulások és több politizáló csoport is működött, a legjelentősebbek Nagyszőlösön, Beregszászban, Ungváron, Papiiban, Kaszonyban, Munkácsban, Muzsalyban, Nagybégányban, Gálocson, Fertőszalmáson, Csapon, Csepén, Lucskán, Salánkon, Rahón voltak. 1956. november 4-én a beregszászi járás minden településén beszélgetéseket folytattak a lakossággal, azzal a céllal, hogy megmagyarázzák a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány programbejelentését, valamint a Nagy Imre-kormányból kivált 4 politikusi levelének lényegét.⁴⁰

Az Ukrán Kommunista Párt Megyei Bizottságának 7-10. számú jegyzőkönyve az Ukrán Kommunista Párt titkárságának határozatát tartalmazza, amely szerint „Össze kell állítani egy gyűjteményt a fasiszta banditák vérengzéséről Magyarországon, amit 3000 példányban kell kiadni. Az anyag összeállítására az Ukrán Kommunista Párt Megyei Bizottságának agitációs és propaganda osztálya van megbízva.”⁴¹

A könyv a helyi lapok cikkeit foglalja össze, természetesen azokat, amelyekben a felkelők „gaztetteről, gyilkolásáról, kinzásairól” szólnak, ezzel is hangsúlyozva, hogy milyen kegyetlen a nyugatról irányított „ellenforradalom”.⁴² Majd egy évvel később, 1957-ben ugyanezzel a tartalommal, képekkel és címmel jelenik meg Budapesten egy négykötetes könyv a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatói Hivatala megbízásából.⁴³

Az Ungvári Megyei Levéltár forradalommal kapcsolatos dokumentumai leginkább kihallgatási jegyzőkönyvek, bírósági döntések, arról, hogy ki hány évre kerüljön börtönbe koholt vádak alapján, vagy jelentéktelen tettekért. 53 évvel ezelőtt ez a harc nem volt hiábavaló, hiszen enyhült a rezsim, élhetőbbé vált a világ. '56 történései ma is igaz értéket közvetítenek, amiből erőt meríthetünk. Az orosz Duma is elismerte, hogy akkor nem volt igazuk.

A forradalmárok fél évszázaddal ezelőtt fellobbantották az igazság fátylóját és fény derült a zsarnokságra. A rendszerváltozások előkészítése volt '56, a világ csodája, mert addig „tilalomfák között gúzsba kötve” éltünk. S azoknak, akiket elítéltek, akik a szovjet börtönök falai között is raboskodtak, egyetlen bűnük volt: határtalanul szerették hazájukat.

Váradi Natália

Magyar–szlovén kapcsolatok a rendszerváltozás óta¹ Különös tekintettel a nemzetiségekre

Magyarország és szomszédai között a legzökkenőmentesebb, példaértékű kapcsolatok alakultak ki, már az 1970-es évektől kezdve, az akkor még jugoszláv tagköztársaság Szlovéniával. E kapcsolatok jelentős szegmense a határ két oldalán élő magyar és szlovén nemzetiség önanonosság-örzését szolgáló anyanemzeti gondoskodás. Ellentétben azon országokkal, amelyek az ilyen típusú segítségnyújtást a belügyekbe való beavatkozásként értékelik, magyar-szlovén relációban kölcsönösen kívánatosnak és támogatandónak tartják a kisebbség-anyanemzeti együttműködést.

³⁸ Kárpátaljai Megyei Állami Levéltár (a továbbiakban KMÁL), Fond 1. N 2803.

³⁹ KMÁL, Fond 15, 5. lajstrom, 28. sz. ügyszer, 223.

⁴⁰ KMÁL, Fond 15, 15. lajstrom, 13. számú ügyirat, 1956. I. 1.

⁴¹ KMÁL, Fond 1. N 2780.

⁴² Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. Kárpátontúli Területi Könyvkiadó. Ungvár, 1956.

⁴³ Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. Kiadja a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatói Hivatala. Állami Politikai Könyvkiadó, Bp., 1957.

¹ Nyitó előadás a Szlovén–Magyar Ifjúsági Levéltári Kutatótábor húszéves évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencián, Szentgotthárdon, 2010. szeptember 24-én.

Az önálló Szlovénia megalakulása előtti, a kisebbségeket érintő együttműködést egy régebbi tanulmányban foglaltam össze,² így ezúttal döntően az azóta történetekre szeretnék összpontosítani. Bár előadásom elsősorban a magyar-szlovén határ két oldalán élő, két nemzeti kisebbséggel összefüggő, szer-teágazó együttműködést kívánja vázlatosan bemutatni, a nagyból a kicsi felé haladás elvét követve, cél-szerű először azt a nemzetközi környezetet bemutatni, amelyben ez megvalósul. Ezt követően a kétold-alú, államközi kapcsolatok fejlődésének az áttekintésére vállalkozom. A kooperáció harmadik szintjé-nek a határ menti, regionális együttműködést tekintem, de annak is van átfogóbb és közvetlenül a ki-sebbségeket érintő vetülete is. Végül pedig a települési, intézményi, civil szervezeti kontaktusok példáit szeretném felvillantani.

A két országot érintő, többoldalú nemzetközi kooperáció legfontosabb formái

Az EU-csatlakozás éveiben (2004–2006 között) a térség *határ menti, transznacionális és inter-regionális együttműködése* nagyrészt az INTERREG Közösségi Kezdeményezés keretében valósult meg. A 2007–2013 közötti időszakban az Európai Területi Együttműködés (ETE) a regionális politika önálló célkitűzésévé vált, így az említett három programtípus jelentősége megnőtt. A *transznacionális* együttműködési programokban Magyarország 2006-ig a CADSES (Central Adriatic Danubian South-Eastern European Space=közép-európai–adriai–dunai–délkelet-európai) térséghez tartozott, 2007–2013 között – EU-s és az Unión kívüli tagokkal –, két utód program került kialakításra: a Délkelet-Európai és a Közép-Európai Térség. Hazánk teljes területével nem csupán mindkét térségnek lett a tagja, hanem a Délkelet-Európai Térség 16 országának a közös intézményrendszere is nálunk került felállításra. Az évente kiírandó térségi pályázati felhívások az innováció, a városfejlesztés, a környezetvédelem és a megközelíthetőség fejlesztését tűzik ki célul, az EU Strukturális és Kohéziós Alapján keresztül elérhető forrásokból.³

Hasonlóképp többoldalú kooperáció a *Quadrilaterale*, amely 1996-ban, szlovén kezdeményezésre indult. A kezdetben magyar–olasz–szlovén relációra kiterjedő összehangolás célja a szlovén NA-TO-csatlakozás elősegítése volt. Miután ez teljesült, Horvátország bevonásával négyoldalúvá bővült az együttműködés. Eredményes területei közül kiemelkedik a közlekedés (közvetlen vasúti összeköttetés Magyarország–Szlovénia között és a Budapest–Fiume autópálya részeként, a Murán átívelő határhíd megépítése), a honvédelem (magyar – olasz – szlovén közös szárazföldi dandár és harccsoport, amely pl. félévig békefenntartó feladatot is ellátott Koszovóban) és a belügy (bűnügyi szakértői egyeztetések formájában).⁴

A *Visegrádi Együttműködés* 1991-ben Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország összefogása-ként valósult meg a kulturális, szellemi értékek és közös gyökerek, a közép-európai régió stabilitásának az erősítésére. A Szlovákia önállósodásával négyoldalúvá lett együttműködés bővítésének a keretében (V4+) bizonyos területeken (pl. a balkáni régió kiemelt biztonságpolitikai jelentőségű euroatlanti integrációja elősegítésében) Szlovénia is részt vesz.⁵

A magyar–szlovén kétoldalú, államközi politikai kapcsolatok fejlődése

A Magyar Köztársaság – az önálló Szlovénia kikiáltását követően az elsők között – 1992. január 15-én elismerte a Szlovén Köztársaságot és egyidejűleg *diplomáciai kapcsolatot* létesített vele. Fél év múlva egymás fővárosaiban megnyitottak a nagykövetségeink (Szlovénia baráti gesztusként az alsólendvai bíróság addigi tanácselnökét, dr. Hajós Ferencet nevezte ki első magyarországi nagykövet-évé), 1998-ban pedig a szentgotthárdi szlovén főkonzulátus.

Még 1992-ben *barátsági és együttműködési szerződést* (alapszerződést) írt alá a két ország. A dokumentum többek között leszögezi, hogy a Szlovén Köztársaságban élő magyar és a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzetiség „*tagjainak joguk van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezésre juttassák, megőrizték és továbbfejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akarattuk ellenére asszimilációra kényszerítene. Joguk van ahhoz,*

² A szlovéniai magyarság híd-szerepe az államközi kapcsolatokban. In: *Székely András Bertalan: A Rábától a Muráig*. Püski. Bp., 1992. 114–120. Szlovénül: Vloga mostu madžarske narodnosti v Sloveniji v meddržavnih odnosih. In: *András Bertalan Székely: Od Rabe do Mure. Zveza Slovencev na Madžarskem, Monošter 1994.* 166–175.

³ <http://www.vati.hu/main.php?folderID=830&articleID=10812&ctag=articlist&iid=1>

⁴ http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulugyminiszterium/A_Kulugyminiszteriumrol/...

⁵ *Marosi Gábor: A Magyar Köztársaság kül- és biztonságpolitikája és a V4-együttműködés* (internet)

hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek és azokhoz szabadon hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy emberi jogait és alapvető szabadságjogait teljes mértékben és hatékonyan, mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.”⁶

Szintén 1992-ben született meg a *magyar–szlovén kisebbségvédelmi keretegyezmény*, amely parlamenti jóváhagyás után két év múlva emelkedett jogerőre. A később más relációkkal megkötött, hasonló megállapodások számára is példaként szolgáló dokumentumban – amelynek kidolgozásában személyesen is volt szerencsém részt venni –, a két ország kötelezettséget vállal egymás kisebbségei számára az egyéni és közösségi külön jogok széles tárházának a biztosítására. E jogok a kultúra, a nyelv, a vallás, a teljes magyar és szlovén identitás megőrzésének az érdekében, főként az oktatás, a kultúra, a tömegtájékoztatás, a kiadói és tudományos kutatói tevékenység, valamint a gazdaság területére terjednek ki.

A szerződő felek külön *kormányközi kisebbségi vegyes bizottságot* is létrehoztak, amely, azóta is figyelemmel kíséri az egyezmény rendelkezéseinek a megvalósítását és ajánlásokat fogalmaz meg a saját kormányaik számára. A bizottság magyar tagozatának a hazai szlovénség, a szlovénnak pedig a muravidéki magyarság küldöttei is a tagjai. A testület felváltva ülészik egymás országaiban, általában a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. 2009 novemberében immár a XI. ülést tartotta Alsólendván. Többek között szorgalmazták, hogy a magyarországi nemzetiségek – közöttük a szlovénség – országgyűlési képvisellete oldódjék meg. Felsőszölnök és Kétyölgy között kezdődjék el a közút építése, a határ mindkét oldalán érvényesüljön jobban a gyakorlatban a kétnyelvű közigazgatás, ill. Magyarországon több személyi okmány készülhessen a kisebbségek nyelvén is. Uniós források igénybevételével tervezik a ma határral elválasztott települések összekötő útjainak az újra megnyitását, valamint megvizsgálják a Récis–Lendva vasútvonal visszaállításának a lehetőségét. Az anyanyelven folyó oktatás minőségének a javítása, a szentgotthárdi szlovén rádió stúdiójának a korszerűsítése, a kisebbségi hetilapok finanszírozása visszatérő témaként szerepel az ülések jegyzőkönyveiben.

1992-ben – az alapszerződés évében –, sor került a *kulturális, oktatási és tudományos együttműködésről szóló államközi egyezmény* aláírására is. A 91/1994. (VI. 10.) Kormányrendelettel kihirdetett dokumentum sokoldalúan támogatja és ösztönzi a felölelt humán területeken az együttműködést, a szakemberek, intézmények, szervezetek, önkormányzatok, akadémiák, műsorok, publikációk stb. cseréjét. Szorgalmazza a másik ország nyelvének az oktatását, a diplomák, tudományos fokozatok kölcsönös elismerését, lehetővé teszi egymás kutatói számára a tudományos intézményekben, közgyűjteményekben való bűvárkodást. Részt képezi a megállapodásnak a műszaki tudományos, a sport és az ifjúság területén való kooperáció is. A 10. cikk leszögezi, hogy „*a Felek biztosítják egymás nemzeti kisebbségei számára a külön jogok megvalósításának feltételeit a nevelés, az oktatás és a kulturális identitás megőrzése és fejlesztése területén.*”

Az egyezmény alapján *munkatervekben, hároméves együttműködési programokban* konkretizálják a tennivalókat. A *kulturális* megállapodásban pl. tételesen felsorolják azokat a fesztiválokat, vendégszerzéseket, kiállításokat, rendezvényeket, ahová meghívják egymás művészeit, csoportjait, de a műemlékvédelmi, irodalmi, film- és színházzsákmány együttműködés sem hiányzik a felölelt tematikából. Jelentős helyet foglalnak el a *kisebbségi vonatkozások* a dokumentumokban, hisz azok egyben keretet nyújtanak a nemzetiség–anyanemzeti kapcsolatok ápolásához is. Így pl. a muraszombati és szombathegyi, továbbá a zalaegerszegi és alsólendvai *könyvtárak* anyanyelvű kiadványokat cserélnek, a szlovén fél autóbuzos mozgókönyvtárakból kölcsönöz a Rába-vidéki nemzettestvérei számára. Cserekeretet hoztak létre egymás kulturális munkatársainak, hogy anyaországi kurzusokon vehessenek részt. Támogatják a *szlovéniai magyarság és a magyarországi szlovénség* olyan *kulturális alapintézményeit*, mint a tanácskozássunknak otthon adó szentgotthárdi Szlovén Kulturális és Információs Központ, az ugyanitt dolgozó szlovén rádió, a lendvai művelődési központ, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Bánffy Központ, valamint a *tájházak, művelődési otthonok* munkáját.

A jószomszédi viszony jegyében 2007-től *együttes kormányüléseket* is tartanak, hasonlóképpen más relációkhoz. Az államközi egyezmények, tárcaközi megállapodások száma meghaladja a 60-at, de az Interparlamentáris Uniónak (IPU) is van magyar–szlovén baráti csoportja, a házelnöki, államfői, szakminiszteri, bírósági, ügyészségi, számvetőségi találkozók hasonlóképp rendszeresek a két ország hatalmi szervei között.⁷

⁶ <http://www.jakabffy.ro/magyar-kisebbség/print.php?action=cimek&lapid=5&cikk=m...>

⁷ <http://webeache.googleusercontent.com/search?q=cache:kSEsmJkQ5UJ:www.mfa.g...>

A sokszínű, határ menti regionális együttműködésről

Az első magyar–szlovén együttes kormányulást közvetlenül megelőzően ült össze Lentiben a *magyar–szlovén, határon átnyúló, regionális munkacsoport*. A 2007 októberében lebonyolított tanácskozáson azonosították a két ország között kibontakozott önkormányzati, területfejlesztési, turisztikai és egyéb kapcsolatokat, kijelölve egyben a további együttműködés területeit. A gazdaságélénkítés, az idegenforgalom, az infrastruktúra-fejlesztési projektek számbavétele mellett figyelemre méltó, hogy a határ két oldalán élő kisebbségek képviselőinek a meghívásáról sem felejtkeztek meg, elismervén ezzel, hogy a határ menti kapcsolatok fejlesztése során az ő sajátos érdekeik sem hagyhatók figyelmen kívül.⁸

Az EU 30 M eurót irányzott elő a *Szlovénia–Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Operatív Program* megvalósítására, amelynek uniós társfinanszírozása eléri a 85%-ot. Az Európai Területi Együttműködés keretében 2007–2013 között közös területfejlesztést valósít meg ebből Vas és Zala megye, valamint a szlovéniai Muravidék és Podravje régió. A támogatás egyik *prioritási tengelye* az együttműködési terület vonzerejének növelését tűzte ki célul az idegenforgalmi desztináció, a kultúra és a közlekedés fejlesztésével. A másik prioritás középpontjában a fenntartható fejlődés áll, amely a területfejlesztési, a megelőző egészségápolási, a környezetvédelmi és az energiafelhasználási együttműködésben teljeshedhet ki.⁹

Az operatív program együttműködési területe 10 628 km², a közös határszakasz 102 km. A dokumentum számottevő jelentőséget tulajdonít a *határ két oldalán élő emberek hagyományos történelmi és nemzeti kapcsolatainak*, nevesítve magyar, a szlovén, a horvát, a német és a roma közösségeket. A *kultúra megőrzésével és fejlesztésével* foglalkozó fejezetben pedig a tervezett tevékenységek között utal arra, hogy a különböző területek kultúrája legyen a csere- és kutatási projektek témája, a nyelvi sokféleség kiemelésével, kapjon szerepet a művészeti hagyomány, az etnológia, valamint a vallás, továbbá ösztönzi az olvasáskultúra fejlesztését is.

Az említett munkacsoport és operatív program egyik megalapozója volt a *Muránia Eurorégió*. Nográdi László, Lenti polgármestere kezdeményezésére már 2003 őszén szándéknyilatkozatot írt alá Lenti, Alsólendva, Muraszerdahely és Regede városvezetése, hogy szorosabbra kívánják fűzni a kultúra, a gazdaság, a vidékfejlesztés, az idegenforgalom és a sport területén a kapcsolataikat. A *közös, határokon átnyúló, magyar–horvát–szlovén–osztrák fejlesztési térség* kialakítását megcélzó együttműködés a sok száz éves földrajzi, történelmi, kulturális és gazdasági együvé tartozásra épít, a XX. század eleji, kényeszerű határmegvonás ellenére.

A 2004 szeptemberében aláírt testvérvárosi nyilatkozat nyomán, valószínűleg felgyorsult az adott régió integrálódása az Unió közigazgatási és támogatási rendszerébe, a határok feletti együttműködés révén stabilizálva egyben a tágabb térséget. 2005-ben már „Integrált gazdaságfejlesztés a Muránia régióban” címmel közös projektet indítottak Zala és a horvát Muraköz között, a vállalkozók eseti kapcsolatát hálózattá szervezték, kialakították a „Muránia terméke” védjegyet is. A „Hagyományok Háza a Haranglábak Földjén” címet viseli a kulturális és természeti turizmus területén kialakított együttműködésük az ausztriai Felső-Örséggel. A közös idegenforgalmi értékesítés érdekében szlovén–magyar fejlesztésbe kezdtek, amely a termál- és gyógyfürdőtől kezdve, a határ két oldaláról összefutó szőlőtáji borutakig, számos területet felölel.

Lenti és Lendva, valamint Lenti és Muraszerdahely önkormányzata többször tartott együttes testületi ülést. „Muránia Multikultúra” néven 2006-ban elindították az integrált turisztikai termék együttes promócióját, 2007-ben pedig elnyerték a „Magyarország második legfejlesztőbb kiemelt fejlesztési desztinációja” címet. Két ízben, az Európai Parlament székhelyén is bemutatkozhattak Brüsszelben, Schmitt Pál, a magyar néppárti képviselőcsoport akkori vezetőjének a meghívására – a tematikából természetesen nem hiányozhatott az érintett országokban élő kisebbségek helyzete sem.

A határon átnyúló, közvetlen kisebbség–anyanyelvi kapcsolatok

Kitüntetett szerepet játszanak a nemzeti önzonosság megőrzésében azok a megállapodások és alkalmak, amelyek a muravidéki magyarság és a rábavidéki szlovénség, meg a határ túloldalán húzódó anyaországi területek önkormányzatai között születtek, illetve működnek a gyakorlatban. Már a '80-as években kialakultak ennek az együttműködésnek a keretei és formái, a lezajlott rendszerváltozások, a szlovén államiság megteremtése azonban kibővítette a lehetőségeket.

⁸ http://www.bm.gov.hu/web/portal.nsf/web_archiv_hir/C8AB4647F2C6B069C12573...

⁹ <http://www.vati.hu/main.php?folderID=830&articleID=11732&ctag=articlelist&iid=1>

1992-től háromoldalú megállapodás van érvényben Vas és Zala megye, valamint a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség között. Az évről-évre megújításra kerülő együttműködés kiemelt célja a muravidéki magyarság nemzeti tudata fennmaradásának és az anyanemzethez való kötődésének a további megszilárdítása, összhangban természetesen a többoldalú nemzetközi meg a kétoldalú államközi és regionális, korábban részletezett dokumentumokkal.

Az utolsó évtized megállapodásaiból kiviláglik, hogy egyfelől biztosítják az állandóságot, a kiszámíthatóságot a nemzetiségi oktatás és kultúra számára, másfelől azonban kapcsolódnak az évről-évre időszerű nemzeti évfordulók megünnepléséhez, új területekkel bővítve a kooperációt. Fontos leszögezni azt is, hogy a választások nyomán többször változtak az önkormányzatok a határ mindkét oldalán, az újonnan tisztségbe lépők sohasem kérdőjelezték meg az együttműködés szükségességét, biztosítván ez által a folytonosságot.

Az oktatási és nevelési kapcsolatok terén a muravidéki kétnyelvű oktatási intézmények – óvodák, általános és középiskolák, továbbá a Maribori Egyetem Magyar Tanszéke és a Muraszombati Oktatási Intézet Lendvai Kirendeltsége – számos formában részesül támogatásban. Egyfelől a két megye megküldi a fontosabb oktatási, szakmai és módszertani kiadványait, a megyei és országos folyóiratok közül számosat. Másrészt a megyei pedagógiai intézetek továbbképzéseket biztosítanak, kihelyezett gyakorlati, módszertani és beszédművelési foglalkozásokat tartanak, szaktanácsadókat küldenek. Továbbítják a határ túloldalán dolgozó kollégáiknak a megyei, országos szaktárgyi és egyéb versenyekre szóló felhívásokat, amelyek nyomán a muravidéki gyermekek azokon rendszeresen részt vesznek. Vas és Zala, a különböző középiskolaikban, több férőhelyet, kollégiumot és ösztöndíjat biztosít szlovéniai magyar diákoknak. Lehetővé teszik ottani iskolások számára a megyei levéltárak meglátogatását, ugyanakkor báb-, zenei előadásokat, rendhagyó történelemórákat, számítógépes tanfolyamot szerveznek a nemzetiségi intézményekben.

Hasonlóképpen kiterjedtek a kulturális és művészeti kapcsolatok. Folyamatos a Deák Ferenc Megyei Könyvtár, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, a Lendvai Könyvtár, valamint a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár közötti kiadványcsere. Biztosítják a különböző versmondó versenyeken, a határon túli tanulók részvételét, irodalmi esteket, előadásokat és más programokat szerveznek egymás bibliotékáiban. Kölsönösen részt vesznek a másik továbbképzéseiben, tapasztalatcseréin és konferenciáin. A megyei múzeumi igazgatóságok szakmai segítséget nyújtanak a lendvai vár régészeti ásatásaihoz, magyar néprajzi gyűjtemények létesítéséhez és gondozásához a falvakban, történeti, régészeti és képzőművészeti kiállításokat rendeznek a határ két oldalán. Összehangolják a határ menti néprajzi kutatásaikat.

A Szombathely, Zalaegerszeg és Maribor között zajló levéltári kapcsolatok fókuszában a mindig változó helyszíneken bonyolított nyári nemzetközi ifjúsági levéltári kutatótábor áll. Az idén immár huszadik alkalommal megszervezett program résztvevői középiskolások és egyetemisták, akik az együtt töltött hét alatt a két nép interkulturális kapcsolatainak múltjára vonatkozó dokumentumokat gyűjtöttek. A szakmai utánpótlás biztosítása, a fiatalok helytörténeti ismeretének a gyarapítása mellett a tábor hozadékának a kiállítása révén az ott élők önismeretét, önbecsülését is bővíthetik. Az idei tábor június végén, Pákán, Csömödéren, Orthaházán, Kányaváron és Bántornyán rendezték. A mostani konferencia és kiállítás meggyőzően illusztrálja a két évtized előtti kezdeményezés helyességét.

A levéltári együttműködés fontos eredménye a *Források Muravidék történetéhez / Viri za zgodovino Prekmurja* c. kétkötetes, ill. CD-ROM formájú, kétnyelvű szöveggyűjtemény, amely 871-től 1921-ig tekinti át a táj történetét, az ott keletkezett, ill. közvetlenül az e területre vonatkozó, írott és nyomtatásban megjelent források számba vételével.¹⁰ A kötet anyagához kapcsolódó vándorkiállítást is terveztek a két ország múzeumaiban. Reményeink szerint rövidesen megjelenhet a forrásgyűjtemény harmadik kötete, amely az elcsatolás óta eltelt időszak dokumentumait ölelheti fel.

Nagyon szerteágazó a művészeti együttműködés. Az említett, kölsönös kiállítások mellett, a lendvai Galéria-Múzeum nyári ifjúsági és felnőtt képzőművészeti alkotótáboraiiban zalai, vasi művészek is részt vesznek, hasonlóképpen a muravidékiek az anyaországi táborokban. Szükség esetén magyarországi szakemberek műemlékvédelmi, restaurálási munkákat is segítenek Alsólendván.

A szintén ugyanitt megjelenő Muratáj folyóirat és Naptár, valamint helytörténeti kiadványok költségeihez Vas megye járul hozzá, Zala pedig a Hevesi Sándor Színház előadásait ajánlja fel ingyenesen szlovéniai fiataloknak. Mindkét megye báb-, népzenei és néptáncgyűttesek vendégjátékát, nyári egyetemi helyeket, műsorokat is biztosít a Muravidéknek. A megyei önkormányzatok hozzájárulnak a fo-

¹⁰ Mayer László – Molnár András (szerk.): *Források Muravidék történetéhez / Viri za zgodovino Prekmurja* I-II. Vas Megyei Levéltár – Zala Megyei Levéltár. Szombathely–Zalaegerszeg, 2008. 400+376 p.

lyóirataik munkatársai lektorálási, szerkesztési, anyaggyűjtési szakmai célú utazásaihoz a Mura mentére. A Pannon Tükör, az Életünk és a Muravidéki Írók Társasága közös bemutató esteket tart a határ két oldalán. A Muravidéki Magyar Rádió is rendszeres pénzügyi támogatást kap a megyéktől. Szimfonikus zenekarok, színtársulatok kölcsönös fellépésére is sor került.

A közművelődési, közösségi kapcsolatok és partnercserék talán a leglátványosabbak a kisebbség életében. A megyék tudományos ismeretterjesztő egyesületei nemcsak magyarországi programjaira hívják az odakinti érdeklődőket, hanem igény szerint kihelyezett előadásokat is tartanak. Vasi és zalai előadók állnak a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság rendelkezésére, úgy a programokhoz, mint a szakmai továbbképzésekhez. Muravidéki magyar nyári táborok, vetélkedők, tanulmányi versenyek szervezésében és lebonyolításában is részt vesznek szomszéd megyei szakemberek. Visszatérő folklór program a közös rendezésű Horváth Károly Népzenei Találkozó, amely érinti a határ mindkét oldalán tevékenykedő hagyományörzőket. Kölcsönösségi alapon, egymás kulturális rendezvényeire, szakági bemutatóira hívják és fogadják a másik fél csoportjait, kiadványokat cserélnek, kirándulásokat szerveznek. Kedvezményes tértitessel fogad a két megye az üdülőiben szlovéniai magyar tanulókat.

A lendvai vár, a Galéria-Múzeum épülete (Simon László felvétele)

Hihetetlenül jelentős tényező a közösség kulturális önazonosságának megőrzése terén, hogy jelenleg 6 vasi és 13 zalai népzenei, néptánc-, vers- és mesemondó, fafaragó, hímző és fazekas szakember rendszeres muravidéki munkájának a költségeihez járul hozzá a két megye. Rajtuk kívül még öten működnek közre az anyaországból, a Hetés és Órség szlovéniai részén, a magyar műkedvelő csoportok szakmai irányításában. Egymás ifjúsági rendezvényeire is meghívják a határ túloldalán élőket a Vas, Zala megyei és muravidéki fiatalok. Vasiak csoportépítő tréning és drogreprevenációs foglalkozások tartását vállalták a szlovéniai magyaroktól a térségben.

Hihetetlenül jelentős tényező a közösség kulturális önazonosságának megőrzése terén, hogy jelenleg 6 vasi és 13 zalai népzenei, néptánc-, vers- és mesemondó, fafaragó, hímző és fazekas szakember rendszeres muravidéki munkájának a költségeihez járul hozzá a két megye. Rajtuk kívül még öten működnek közre az anyaországból, a Hetés és Órség szlovéniai részén, a magyar műkedvelő csoportok szakmai irányításában. Egymás ifjúsági rendezvényeire is meghívják a határ túloldalán élőket a Vas, Zala megyei és muravidéki fiatalok. Vasiak csoportépítő tréning és drogreprevenációs foglalkozások tartását vállalták a szlovéniai magyaroktól a térségben.

Az eseti, aktuális együttműködésre alkalmat nyújtanak a közös európai vagy határon átnyúló, kulturális pályázati projektumok, pl. a „Történelem határok nélkül”, a „Múltunk közös értékei – élő örökségünk” vagy a „Megélt táj” c. pályázatok. Az utolsó esztendő *évfordulós rendezvényei* közül kiemelkednek a Dervarics Kálmán emléknap 2004. évi, a József Attila emlékévi 2005. évi, az 1956-os forradalom 50. évfordulójának, Bartók Béla születése 125. és Pataky Kálmán születése 110. évfordulójának 2006. évi eseményei. A 2007-es Batthyány-emlékévet és Kodály-évfordulót, a következő esztendői Zala György-emlékévet, Szunyogh Sándor évfordulót és Reneszánsz Évet, továbbá a 2009. évi Kazinczy- és Radnóti emlékévet hasonlóképpen megünnepelték, szomszéd megyei segítséggel a Muravidéken. Az idei esztendő a magyar vármegyék millenniuma jegyében telik.

Bár nem közvetlenül kisebbség-nyanemzeti kooperáció, tematikailag mégis ide kívánkozik az a négyéves *együttműködési megállapodás*, amelyet Vas Megye Önkormányzatának Közgyűlése kötött az Országos Szlovén Önkormányzattal és a Magyarországi Szlovének Szövetségével 2009-ben. Az önkormányzati, intézményi, valamint a civil társadalmi szféra szervezetei együttműködésének a további bővítése érdekében, a megye támogatja a területén élő szlovén nemzeti kisebbség kulturális hagyományainak a megőrzését, ápolását és gyarapítását. A megyei testület elősegíti és ösztönzi, hogy a fenntartásában működő kulturális, közgyűjteményi és művelődési intézmények a szakmai, szolgáltató tevékenységükkel, tudományos munkájukkal és programjaikkal járuljanak hozzá a szlovén intézmények és szervezetek tevékenységének a segítségéhez. Ennek keretében pl. a megyei múzeum fokozott örökségvédelmi, muzeológiai és tudományos kutatási figyelmet fordít a szentgotthárdi Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum munkájára. A megállapodó felek ösztönzik a szlovén-magyar regionális kooperációt támogató EU-forrásalapú pályázati lehetőségek összehangolt kihasználását.

Áttérve a hazai szlovénség közvetlen anyanemzeti kapcsolataira, három dokumentum áll a rendelkezésre, amelyek jól jellemzik e kontaktusok gazdagságát. Az 1996-ban, Szombathelyen kötött *határ menti együttműködési megállapodást* szlovén részről Péterhegy /Gornji Petrovci, Őrihodos–Sal / Hodoš–Šalovci, Kebeleszentmárton / Kobilje, Alsólendva / Lendava, Marácfürdő / Moravske Toplice és Muraszombat / Murska Sobota, magyar részről pedig Vas és Zala megye közgyűlése, Körmend, Őriszentpéter, Szentgotthárd, Csesztreg, Lenti, Rédicss települések, valamint a Magyarországi Szlovének Szövetsége képviselője írta alá.

A dokumentum a kölcsönös érdekeken nyugvó koordinációt tűzte ki célul, a következő területeken: területfejlesztés, közlekedés, térségi energiaellátás, természet- és környezetvédelem, kultúra–tudomány–oktatás, gazdaság, idegenforgalom, foglalkoztatási és szociális ügyek, egészségügy, közbiztonság, katonai elhárítás és nemzetiségpolitika. Az együttműködés a Szlovén–Magyar Határ menti Regionális Tanács, a Titkárság és a munkacsoportok formájában bonyolódik. A Tanács elnökének a személye évenként változik, a titkárság feladatait az éppen soros elnök hivatali apparátusa látja el. Két állandó – a gazdasági–területfejlesztési–idegenforgalmi és a humánpolitikai – munkacsoport mellett szükség esetén ad hoc testületet is létrehozhatnak, tanulmányok készítésére, kutatások végzésére is lehetőség nyílik.

1998-ban *Muraszombat Városi Tanácsa és a Magyarországi Szlovének Szövetsége külön megállapodást* is kötött, a hazai szlovénség identitásörzése, anyaországi kapcsolatainak az elősegítése, továbbá az előzőekben részletezett állami és regionális kapcsolatok továbbépítése céljából. A határon átnyúló gondoskodás kiterjed a gazdaság, a kultúra, a politika és a sport területére. Rögzítették, miszerint a Muraszombati Tanács anyagiilag támogatja a szentgotthárdi szlovén rádió létrehozását és a Szlovén Kulturális és Információs Központ megépítését. Az óvodai, alap- és középfokú iskolaügyben folyó anyanyelvi oktatás fejlesztése érdekében intézményközi együttműködést, gyerek- és tanácsereit, szakmai továbbképzést és anyaországi tanulmányi kirándulásokat irányoztak elő.

Az Őrség szlovéniai része (Goričko), a Magyarországi Szlovének Szövetsége és az Országos Szlovén Önkormányzat 1999-ben hasonlóképp dokumentumban rögzítette az együttműködés formáit. A határ muravidéki oldaláról Felsőlendva / Grad, Kuzma, Battyánd / Puconci, Sal / Šalovci, Marácfürdő / Moravske Toplice, Szarvaslak / Rogašovci, Péterhegy / Gornji Petrovci, Vashidegkút / Cankova és Őrihodos / Hodoš polgármester írta alá a megállapodást. A Rába-vidék és az Őrség gazdasági fejlesztése, a Phare program által nyújtott lehetőségek együttes kihasználása, valamint a magyarországi szlovénség nyelvének, kultúrájának a fennmaradása érdekében, határon átnyúló, piacképes gyümölcstermesztési programban, közös turisztikai reklámban, az ezt elősegítő szolgáltatásokban, új vállalkozások létrehozásában, infrastruktúra-fejlesztésben gondolkodtak. Az utóbbi részeként új Rába-vidéki határátelölőhelyek létesítését, a felsőszőlőki határállomás nemzetközivé tételét és a Hodos–Bajánsenye között a teherforgalom engedélyezését is célul tűzték ki.

A Magyarországi Szlovének Szövetsége, a húszéves fennállása alatt, nem csupán a szomszédos településektől, hanem a szlovén államtól is jelentős támogatásban részesül. Így az 1998-ban megnyílt Szlovén Kulturális és Információs Központ 300 M Ft-os beruházásának a nagy részét a Szlovén Köztársaság finanszírozta. A Határon Túli Szlovének Hivatala, valamint a Szlovén Parlament Határon Túli Szlovének Bizottsága jelentősen hozzájárul a Szövetség, a Porabje hetilap és a Radio Monošter sikeres működéséhez. Hasonlóképp számíthatnak a szlovén Oktatási Minisztérium és Oktatási Intézet, a Kulturális Közalapítvány, a budapesti nagykövetség és a szentgotthárdi főkonzulátus támogatására.¹¹

A települési, intézményi és nem kormányzati szintű kooperáció

A magyarországi és szlovéniai kisebbség–anyanemzeti kapcsolatokkal is összefüggésbe hozható *testvértelepülési* megállapodásról csak Lenti és Alsólendva között tudunk, amelyről a Muránia-régió kapcsán már szóltunk. *Megállapodás nélkül* azonban számtalan határon átnyúló településközi testvérkapcsolat létezik, amelyek az esetek többségében civil kulturális jellegűek, és a többfelé élő nemzetrészek együtvé tartozását is reprezentálják.

A hazai szlovénség ilyen módon részesül anyanyelv-oktatási szlovén szaktanácsadói és óvodapedagógusi segítségben. A néptáncsoportjaik, asszonykórusaik, kamarakórusaik és több színjátszó csoportjuk mentor, rendező folyamatos biztosítását kapja a Muravidékről. A néptáncsoportokhoz harmonikásokat is küldenek. Tűzoltó egyesületek és faluvédő mozgalmak is együttműködnek települési szinten. Az ausztriai, olaszországi és horvátországi szlovén szervezetekkel 2004 óta a Magyarországi Szlovének Szövetsége létrehozta a Szlovén Kisebbségi Koordinációt.

¹¹ http://www.zveza.hu/layout/set/print/magyarorszag_i_szlovenek_szovetsege/magyaror...

A muravidéki magyarság művelődési egyesületei közül többen már két évtizede állnak kapcsolatban az anyaországiakkal, szám szerint 21 ilyenről tudunk. Emellett a csallóközi Pozsonyepérs, Nagymegyér, Vásárút, Bős és Hodos is rendelkezik muravidéki magyar civil kapcsolattal. A kultúregyesületeket összefogó alsólendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet a budapesti Balassi Intézet, Égtájak Iroda, Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint Anyanyelvi Konferencia mellett a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel, a kolozsvári EMKÉ-vel, a beregszászi és dunaszerdahelyi Művelődési Intézettel, valamint a pélmonostori Népfőiskolával épített ki Kárpát-medencei szintű együttműködést.

Két olyan magyarországi civil szervezetről szeretnék érintőlegesen szólni még, amelynek a tevékenységében hangsúlyos szerepet játszik a magyar–szlovén hidépítés, valamint a határ két oldalán élő kisebbségek tematikája. Az egyik a '90-es években létrejött *Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE)*, a másik pedig a 2000 után alakult Magyar–Szlovén Baráti Társaság.

Pilisvörösvári székhellyel 1997-ben jegyezték be az előbbi. Alapszabálya szerint az MBKKE a határon túli magyar közösségek – főként a muravidéki magyarok –, valamint a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek kultúrájával kapcsolatos tevékenységet végez: művészeti kiállítások, alkotótáborok, irodalmi estek, könyvbemutatók, beszélgetések, tudományos konferenciák szervezését, a nemzetiségi oktatással kapcsolatos tudományos kutatómunkát, könyv- és folyóirat-kiadást. Tanácskozásainak, kiadói tevékenységének a tematikája, a rendezvényei nagy gyakorisággal felölelik nem csupán a közép-európai kisebbségi kérdést általában, hanem nagy gyakorisággal a szlovéniai magyarság és a magyarországi, sőt az ausztriai szlovénség társadalmi és kulturális sorskérdéseit, egyben a térségben született művészeti alkotások közzétételéért is sokat tesz.¹²

A Magyar–Szlovén Baráti Társaságot 2003-ban jegyezte be a bíróság, először budapesti, utóbb szentgotthárdi székhellyel. Célkitűzései szerint a szlovén kultúrát kívánja hazánkban népszerűsíteni, barátokat szerezni Szlovéniának és a szlovénségnek, egymás értékeit kölcsönösen megismertetni mindkét országban. Kezdeményezői hazai szlovének voltak – alapító elnöke máig a Magyarországi Szlovének Szövetségének a vezetője –, de a tagjai között muravidéki magyarok, többségi családtagok, érdeklődők is találhatók szép számmal. Szándéka szerinti súlyát az is mutatja, hogy tiszteletbeli elnökséget vállalt a szervezetben két volt köztársasági elnök: Milan Kučan és Göncz Árpád is. Tevékenységéből szentgotthárdi és budapesti képzőművészeti kiállításokat, irodalmi és néprajzi könyvbemutatókat említenék – amelyek egyaránt érintették a határ mindkét oldalán élő nemzetiségi alkotókat –, a kortárs Rába-vidéki és muravidéki szlovén irodalom antológiája magyar nyelvű fordításkötetének a kiadását, továbbá szeretném kiemelni a zalavári Cirill–Metód emlékparkban állított szlovén emlékoszlop állítását. A szervezetet a kormányközi kisebbségi vegyes bizottság is támogatandóként említette az egyik jegyzőkönyvében.¹³

* * *

A fent vázolt, többszintű együttműködés ténye remélhetőleg meggyőzően igazolja az előadás elején tett megállapítást, miszerint a Kárpát-medencében a magyar–szlovén együttműködés tekinthetőbb a legsokoldalúbbnak, legharmonikusabbnak. Mindez igaz akkor is, ha pl. a kisebbségi vegyes bizottsági ülések egyikén-másikán feszültségek, nézeteltérések mutatkoznak, nem minden ajánlás teljesül időben és a megkívánt mértékben. Öszintén kívánjuk azonban, hogy a szomszéd népek mindegyikével ilyen gazdag és baráti viszonyról számolhassunk be.

Végezetül hadd fejezzem ki köszönetemet a Vas Megyei Levéltár vezetésének a felkérésért, hiszen ösztönzésük nélkül nem született volna meg az imént hallott áttekintés. Nekik, valamint a Vas Megyei Önkormányzat Közművelődési Csoportjának, az Országos Szlovén Önkormányzatnak, a muravidéki Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetnek és a Magyarországi Szlovének Szövetségének szeretném megköszönni a tanulmányírás során felmerült kéréseimnek megfelelő adatszolgáltatást.

A határon átnyúló levéltári együttműködés jelentősége pedig ilyen tágabb összefüggésrendszerben talán árnyaltabb megvilágítást nyert. Szakmai hidépítésükhöz, utánpótlás-nevelésükhöz hadd kívánjak sok állhatatosságot és sikereket.

Székely András Bertalan

¹² *Ruda Gábor* (szerk.): A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület programjai 1998–2000. MBKKE, Pilisvörösvár, 2009. 84 p.

¹³ *Karácsony Zoltán*: Bemutatjuk a Magyar–Szlovén Baráti Társaságot. Barátság XI. no. 1. (2004. febr. 15.), 4196–4197. old. és *Rápló Róbert*: Megtartotta első rendezvényét a Magyar–Szlovén Baráti Társaság. Szentgotthárdi Hírek I., no. 14. (2003. nov. 7.) <http://www.szentgotthard.hu/szha/ujsgag.php?id=15>